

MILIEU EN WERKGELEGENHEID

Lucas Reijnders

Vóór de tijd, dat in Den Haag het gezegde 'regeren is vooruitschuiven' gemeengoed werd, hoorde men vaak zeggen: regeren is vooruitzien.

Wanneer het punt aan de orde is wat gekozen bestuurders aan moeten met milieu en werkgelegenheid, dan lijkt het niet zo gek om terug te grijpen op dat oude gezegde 'regeren is vooruitzien' en te vragen: hoe zijn de vooruitzichten voor milieu en werkgelegenheid.

Een dergelijke vraag is gemakkelijker gesteld dan beantwoord. Wie toekomstvoorspellingen uit het nabije verleden overziet, merkt dat de kans dat de toekomst-tuurder zich voor eeuwig belachelijk maakt veel groter is dan de kans dat hij gelijk krijgt. Niettemin lijkt het toch maar het beste de nek uit te steken en vooruit te kijken. Ik beperk me dan tot pakweg de komende twintig jaar, en ik neem daarbij opgewekt aan dat we in die tijd geen atoomoorlog of grote blijvende grondstoffen crisis krijgen.

Ontwikkeling werkgelegenheid

Als we dan beginnen met de werkgelegenheid, en de bal laten voortrollen zoals die thans rolt, hoe zal deze zich dan ontwikkelen?

- *In de landbouw zal de werkgelegenheid ongeveer gehalveerd worden. De voornaamste redenen daarvan zijn schaalvergroting van de bedrijven en veranderingen in de produktiemethoden (met name verdere mechanisering).*
- *Ook in de industrie zal het aantal benodigde werkuren teruglopen. Dit komt omdat de produktiviteit sneller zal stijgen dan de produktie. Of met andere woorden de hoeveelheid produkt, die een werknemer in de industrie in doorsnee aflevert, zal sneller stijgen dan de industriële produktie als geheel. Belangrijke oorzaken daarvan*

zijn tempoverhoging en meer automatisering. Het resultaat is, dat er minder werkuren nodig zullen zijn; ook in de bouw valt een vermindering van de werkgelegenheid te verwachten.

- *In de partikuliere diensten-*sektor* (banken, winkels, transport, verzekeringsmaatschappijen) zal – als alles zo doorgaat – de stijging van de produktiviteit vermoedelijk eveneens groter zijn dan de groei van de afzetmogelijkheden. Hier spelen al weer schaalvergroting, tempo-verhoging en automatisering een belangrijke rol. Dit betekent eveneens vermoedelijk minder benodigde werkuren.*
- *De overheid zal met haar besteedbare geld vermoedelijk dermate klem komen te zitten, dat de vermindering van benodigde werkuren in landbouw, industrie, bouw en partikuliere diensten bij lange na niet kan worden bijgebeend door middel van creatie van extra werkgelegenheid bij de overheid.*

Een en ander betekent: een vermindering van het totale aantal benodigde werkuren. Verder lijkt het aannemelijk, dat de vermindering van werkuren het sterkst zal zijn wat betreft het soort werk, dat op het ogenblik vooral gedaan wordt door mensen, die havo, mavo of een volledige lagere technische school hebben gedaan. Dit zit 'm erin, dat de op handen zijnde automatisering vooral banen overbodig lijkt te maken op dit 'middelbaar' nivo.

Wat betreft het vermoedelijke aanbod van mensen op de arbeidsmarkt valt te verwachten dat

- *het aantal mensen, dat graag een baan wil hebben belangrijk zal toenemen, en dat,*
- *door de ontwikkeling in het onderwijs, met name de behoefte aan banen voor middelbaar en hoger geschoolden zal toenemen.*

Zetten we nu vraag en aanbod naast elkaar dan valt te verwachten:

- *minder beschikbare werkuren per persoon die een baan zoekt;*
- *naar verhouding weinig beschikbare arbeidsplaatsen voor middelbaar en hoger geschoolden.*

Wat gaat dat betekenen als we aannemen, dat alles 'zo doorgaat':

- *een zeer grote en groeiende werkloosheid;*
- *een overbelasting van een deel van de werknemers door het tempo, dat om redenen van produktiviteitsverhoging nodig wordt geacht;*
- *een toenemende onderbenutting op het werk van de kunde van mensen met een middelbare en hogere opleiding.*

Milieuvervuiling

Hoe zijn de vooruitzichten voor het milieu, als we aannemen dat het beleid bij het huidige blijft. Laten we beginnen met de milieuvvervuiling.

- *Als alles zo door rolt als het thans rolt, dan valt te verwachten dat produktie en konsumptie zullen blijven groeien; bij voortzetting van het huidige beleid komt dat neer op een sterkere groei van de 'vast-afval berg'. Ook laat het zich aanzien dat de luchtvervuiling zal gaan toenemen. Dit ligt dan vooral aan de noodzakelijke overschakeling van naar verhouding schoon aardgas op vuilere kolen en olie en de trage invoering van schone technologie.*
- *Verder is er een goede kans, dat we in toenemende mate zullen worden opgescheept met in het verleden slecht opgeloste problemen, zoals gemene stoffen, die uit vuilnisbelten in het grondwater sijpelen.*
- *Wat als 'alles doorgaat' minder zal worden, is de vervuiling van het oppervlakte-water. Of dit water ook 'schoon' zal worden blijft echter de vraag. De problematiek van de zware metalen is nog lang niet de wereld*

uit. En of het zal lukken om de fosfaat-belasting en de zeevervuiling drastisch terug te brengen is onzeker.

Verder is ook van belang, dat waterzuivering zoals die op het ogenblik wordt opgezet nogal veel energie vraagt.

Waar het nu aannemelijk is, dat de energieprijzen naar verhouding sterk zullen blijven stijgen, zou dit best eens kunnen leiden tot een roep, om 'niet te streng te zijn'.

- De kans op milieu-vervuilingsrampen zal er mede door de aanvoer van vloeibaar aardgas en propaan, een vermoedelijk steeds minder ontziende dorst naar olie en kernenergie - eerder groter dan kleiner op worden.

Kortom als we bovenstaande willen geloven, dan zal het met de milieuvuiling in zijn totaliteit erger worden, tenzij het roer omgaat.

Natuurbehoud

Wat het natuurbehoud betreft is de situatie al niet opgewekter. De vermoedelijke sterke groei van de hoeveelheden vast afval zal om meer stortplaatsen vragen, de 'rationalisatie' in de landbouw zal de landbouw-landschappen er niet op vooruit doen gaan en het ruimtebeslag voor stedelijke activiteiten en bedrijvigheid zal als alles doorgaat, flink doorgroeiën, evenals het aantal milieu-overbelastende rekreanten. Van dit alles mag in combinatie met een eerder toenemende dan afnemende milieuvuiling een sterke druk op het milieu worden verwacht.

Samengevat als alles zo blijft doorrollen, dan zal over 20 jaar de werkloosheid een veel ernstiger probleem zijn dan thans en zal het milieu er vermoedelijk slechter aan toe zijn dan nu. Dit is overigens niet iets typisch Nederlands. Alle rijke westerse industrielanden zitten met soortgelijke vooruitzichten.

Het Noorden

Wat proberen onze Noordelijke bestuurders aan de versukkeling van milieu en werkgelegenheid te doen. Top-prioriteit van onze Noordelijke bestuurders is: verbetering van de werkgelegenheidssituatie. Wie de rapporten over de arbeidsmarkt in Friesland, Groningen en Drente doorworstelt, ziet in de studies over de thans aan de gang zijnde ontwikkelingen niets dan kommer en kwel.

Wat ons te wachten staat is: grote en groeiende werkloosheid alom, tenzij er 'iets' gedaan wordt. Dat iets blijkt in hoofdlijnen neer te komen op het volgende: Wat er aan bedrijvigheid is, moet zoveel mogelijk behouden worden. Verder moeten er nieuwe bedrijven aangetrokken worden. Vooral belangrijk zijn daarbij bedrijven die veel technologische vernieuwingen benutten. Daarnaast moet er volgens onze bestuurders een nieuwe impuls komen, te weten: industrie in de Eemshaven. De redenering achter de Eemshaven is deze.

In de Eemshaven kan een voor het Noorden nieuwe soort industrie worden gevestigd: zeehavenindustrie, met name basisindustrieën in de sfeer van de chemie, raffinage en de metallurgie. Dit is - zo wordt gesteld - een sterk groeiende soort van 'struktuurverbeterende' bedrijvigheid. En wat er in ieder geval moet komen is een petrochemische DSM-vestiging in de Eemshaven.

Wat komt er van deze plannen terecht? Het antwoord is: dat valt niet mee. Er is sprake van een voortgaande afbrokkeling van de werkgelegenheid en de DSM wil maar niet komen. Vooral het laatste is erg teleurstellend voor de behouders van de werkgelegenheid, en wat erger is het ziet er niet naar uit dat de nalatigheid van de DSM om te komen een ongelukje is. Wat is het geval? De zeehavenindustrie inclusief de petrochemie groeit

langzamer in omvang dan in het nabije verleden.

Een hernieuwde grote bloei valt niet te verwachten. Voorts zijn de winsten van de zeehavenbedrijven in doorsnee minder groot geworden. Dit betekent dat meer gelet wordt op de dubbeltjes. Bovendien liggen er naast de Eemshaven andere grote zeehavenindustrie-terreinen in Noordwest-Europa te wachten op vestigingskandidaten. Wat betekent dit? Het betekent in de praktijk dat uitbreidingen van basisindustrieën, die hun grondstof voor een groot deel 'van overzee' verkrijgen of hun produkten overzee afvoeren (zoals zware metallurgie, chemie en raffinaderijen) vooral zullen plaatsvinden op plaatsen met de volgende pluspunten.

- aansluitend bij bestaande industrie-komplexen
- grote afzetmarkten dicht bij
- goed bevaarbaar vaarwater
- voldoende bruikbare arbeidskrachten
- lage energieprijzen
- geen gezeur over het milieu.

Terreinen, die een of meer van deze pluspunten missen komen lager op de verlanglijst van de bedrijven. En helaas: de Eemshaven mist voor de meeste zeehavenindustrieën wel een paar van de genoemde pluspunten, zoal niet alle. Steenkoolvergassing is zo'n beetje het enige, waarvoor de Eemshaven er redelijk gunstig uitspringt.

Zeker men kan proberen de nadelen van de Eemshaven goed te maken door het geven van reuze subsidies, maar het vervelende is dat andere landen ditzelfde subsidiespeltje spelen, zodat je daar weinig mee opschiet. Het gevolg van een en ander is dat de kans dat de Eemshaven boven aan het verlanglijstje komt van een basisindustrie, die naar een nieuwe vestigingsplaats zoekt niet groot is. De groei van een zeehavenindustrie in de

Eemshaven zal dan ook vermoedelijk sterk achterblijven bij de plannen voor werkloosheidsbestrijding'.

Van het aantrekken van nieuwe industriële bedrijvigheid voor de rest van het Noorden des Lands moeten evenmin gouden bergen verwacht worden. De voorsprong die het Noorden op dit punt heeft opgebouwd in de vorm van de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM) en gunstige subsidie-regelingen zal vermoedelijk minder worden naarmate het duidelijker wordt dat er 'overall' een werkloosheidsprobleem is en andere voor bedrijven aantrekkelijker gebieden binnen en buiten Nederland zich ook in alle mogelijke bochten gaan wringen om bedrijven binnen te halen. Een en ander betekent niet dat de NOM op de schroothoop moet. Integendeel de NOM kan van nut zijn bij het benutten van nog te weinig uitgebuite sterke punten van het Noorden, zoals de mogelijkheden voor vollegronds-tuinbouw en voor de vestiging van dienstverlenende instellingen en bedrijven die in een verhoudingsgewijs rustige omgeving goed gedijen. Al zal ook dit geen goud uit stro betekenen.

Milieunormen

Een van de bochten, waarin men zich kan wringen om een hapklare brok voor een nieuw industrieel bedrijf te worden is: niet zeuren over het milieu. De provincie Groningen zeurt daar bij de Eemshaven tot nu toe wel over. Er zijn 'milieunormen' vastgesteld en hoewel deze milieunormen allermindst betekenen, dat de milieuvvervuiling zal verminderen, vormen ze wel iets dat de Provincie door het bedrijfsleven met voorop de DSM en de Vereniging van Nederlandse Chemische Industrie niet in dank is afgenomen.

Over deze milieunormen wordt binnenskamers nog steeds flink touw getrokken.

DSM probeert de Provincie duidelijk te maken dat de petrochemie wel tot in eeuwigheid vergeten kan worden als de Groningse milieunormen blijven. Omgekeerd probeert de provincie DSM ervan te overtuigen, dat het 'best kan' binnen de milieunormen. Wie uiteindelijk aan het langste eind zal trekken is nog onduidelijk. Indien men in Groningen niet afstapt van het idee dat de petrochemie de ruggegraat moet worden van de Eemshaven-ontwikkeling, mag echter verwacht worden, dat naarmate de werkloosheid groeit, de roep om de huidige milieunormen 'soepel te interpreteren' zal toenemen.

En dan het milieu in het Noorden meer in het algemeen. Op één punt zal dit de komende 20 jaar flink verbeteren. De veenkoloniale lozingsen zullen drastisch worden beperkt. Dit zal het binnenwater in het

Noord-Oosten des Lands aanzienlijk opknappen, al zal het binnenwater wel niet echt schoon worden.

Op andere punten ziet het er minder vrolijk uit. Zo zullen vermoedelijk, gezien het huidige beleid van onze bestuurders, onder meer toenemen:

- de watervervuiling tengevolge van de waterrecreatie in Friesland;
- de luchtvervuiling met zwaveldioxyde;
- de vervuiling van Eems/Dollard en Oostelijke Waddenzee met slecht afbreekbare verbindingen en zware metalen;
- de luchtverontreiniging door bedrijven rond het Eems-Dollard estuarium;
- de druk van recreanten op diverse natuurgebieden;
- de kans op milieu-rampen ter zee en in de lucht (onder meer vanwege boringen op zee

en de voorgenomen fosgeen-fabrikage bij Upjohn-Delfzijl;

- *de luchtvervuiling door het gebruik van bestrijdingsmiddelen tegen 'aaltjes' in de landbouw en*
- *de 'vervlakking' van karakteristieke landbouw-landschappen.*

Netto betekent het dat het huidige beeld aankeerst op

- *een groei van de bedrijvigheid die sterk achter blijft bij wat men voor een voldoende werkgelegenheid nodig acht, met als gevolg een sterke groei van de werkloosheid;*
- *een verdere achteruitgang van het milieu.*

Een en ander heeft natuurlijk iets raars.

Onder de mensen die werken zal vermoedelijk een toenemend deel overbelast zijn, iets wat vreemd afsteekt bij het feit dat thuis mensen zitten te kniezen, omdat zij in het geheel niet door 'echt werk' belast worden. We kunnen aannemen, dat dit zal bijdragen tot een groeiende korzeligheid van de 'aktieven' tegenover de 'niet aktieven', een korzeligheid waarvan de eerste tekenen nu al goed te zien zijn. En verder lijkt het aannemelijk, dat de

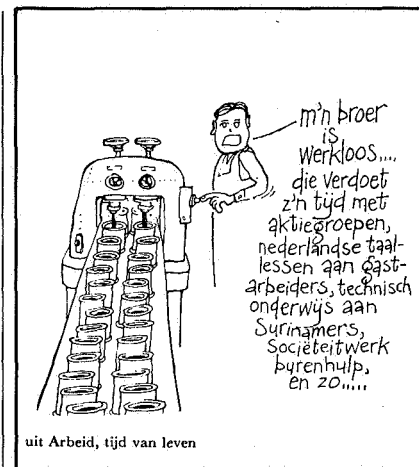
groeïende groep niet aktieven voor een vergroting van saggerijnigheid, kriminaliteit en de populariteit van rare politieke snoeshanen zal zorgen.

Het probleem bij een en ander is kennelijk niet dat er te weinig werk zal zijn om een ieder aan een welbelegde boterham te helpen. Ook al blijft de Eemshaven leeg, dan zal de 'schade' bij wijze van spreken niet veel groter zijn dan de man een paar plastic zakjes minder. Dit wil overigens niet zeggen dat de herverdeling van het werk geheel pijnloos zal gaan. In de hogere- en middeninkomensgroepen zullen zeker wat veren moeten worden gelaten, zodat er eveneens bij wijze van spreken minder ruimte zal zijn voor de aankoop van antieke plastic zakjes.

Ook wat het milieu betreft heeft de situatie iets raars. Aan de milieuvervuiling valt bijvoorbeeld technisch gezien heel wat af te doen door betere opzet van produktie en konsumptie, maar hoewel er ook nu al heel wat mensen 'niets doend' rondlopen die best aan zo'n betere opzet zouden kunnen werken komt dat er niet van.

En daarmee zijn we dan eigenlijk beland bij de grote opgaven voor de bestuurders in het vlak van een goed beleid ten aanzien van werkgelegenheid en milieu, met name

- *een betere verdeling van het aantal beschikbare arbeidsplaatsen*
  - *en de ontwikkeling van methoden om nuttig werk, zoals vermindering van de milieuvervuiling verder van de grond te krijgen.*
- Wat betreft het laatste punt 'nuttig werk' is vermindering van de milieuvervuiling natuurlijk niet het enige punt waaraan gedacht kan worden. Nuttig werk is ook te vinden in activiteiten als:
- *versnelde opvulling van 'open gaten' in steden en dorpen;*
  - *het bijschaven van produktie en konsumptie, zodat deze meer bestand zijn tegen*

grondstoffen-krisissen en meer 'waar voor je geld' betekenen;

- *de vermindering van de hoeveelheid weggegooid energie;*
- *hulp aan de armsten in de derde wereld, om na korte tijd op eigen benen te kunnen staan;*
- *'burenhulp'; enzovoort.*

Een en ander betekent dat het roer op veel punten om moet. Zeker, zoiets is oneindig veel gemakkelijker vanuit een leunstoel geroepen dan door de bestuurders gedaan. Maar de noodzaak om het roer om te gooien wordt er niet minder om. ■■

Dr. L. Reijnders is hoofd van het Milieukundig Studiecentrum van de R.U. te Groningen.